

XIII.

Nutarnje stanje kraljevstva hrvatskoga

(od 1102. do 1526.).

Ime. Diplomatsko ime kraljevstva hrvatskoga ostade i dalje *regnum Croatiae et Dalmatiae*¹, koje vazda i stalno označuje politički teritorij od Drave do mora, a i sam se vladar naziva uz „*rex Hungariae*“ još i „*Croatiae et Dalmatiae*“. No pored ovoga imena živi i ono Slavonije, kojim se od kraja XII. vijeka dalje rado nazivala ne samo u Ugarskoj, nego i u dalmatinskim gradovima sva hrvatska zemlja od Neretve i mora do Drave. U ovom značenju poznaju tada ime Slavonije (Sclavonia) također u Veneciji, Napulju i Rimu. Međutim naslova „kralja Slavonije“ (rex Sclavoniae) nijesu kraljevi u sve vrijeme do 1526. nikad uzimali, dok su ga hercezi i bani redovito nosili (prvi put 1184. „*dux Sclavoniae*“, a 1215. „*banus Sclavoniae*“). Očito su kraljevi ostali vjerni naslovu, kako ga je primio kralj Koloman poslije svoga krunisanja u Beogradu, a osim toga zacijelo su u kraljevskoj kancelariji dobro znali, da je pojam Slavonije već sadržan u naslovu *Croatia et Dalmatia*. To je stim znatnije, što se znade, da su se Arpadovići voljeli kititi naslovima pa i takovih zemalja, od kojih su imali tek mali komad, a često ni toliko.²

Teritorijalne promjene i granice. U to se doba nekoć jedinstveno kraljevstvo hrvatsko raspade u dva posebna teritorija: na Hrvatsku s Dalmacijom i na Slavoniju. Dalmaciju činili su u početku poznati nam otoci i primorski gradovi, a Hrvatsku sva zemlja između Neretve, Vrbasa, Gvozda (Kapele), Kupe i mora počevši od Trsata do ušća Neretve; pod Slavonijom opet počeo se od prve polovice XIII. vijeka razumijevati samo onaj dio hrvatske zemlje, koji se nalazio između Gvozda (Kapele), Drave, porječja donje Une, Vrbasa i Bosne, nazivajući se najprije banovinom (banatus), onda hercegovinom (ducatus) i konačno od vremena naslovnoga galičkoga kralja Kolomana (prvi put 1240.) kraljevinom (regnum). Teritorijalnu rascjepkanost sve dotle jedinstvenoga

¹ Ne „*regna Croatiae et Dalmatiae*“; ovaj se pluralni oblik javlja prvi put tek 1359., dakle poslije zadarskoga mira, kad je Ludovik I. stekao čitavu Dalmaciju.

² Veliki se ugarski kraljevski naslov razvio ovako: najprije rex Pannoniorum ili Hungarorum, onda Hungariae (do 1102.); Dalmatiae et Croatiae (od 1102.); Ramae (od 1137.); Serviae (od 1201.); Galliciae et Lodomeriae (od 1206.); Cumaniae (od 1236.); Bulgariae (od 1271.)